

УДК 371.133

ФУНКЦІЙНИЙ ПРОДУКТ ОСВІТИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

© Васильєв І. Б.

Алматинський гуманітарно-технічний університет

Інформація про автора:

Васильєв Іван Борисович: ORCID: 0000-0001-9049-9420; iv_vasil@mail.ru; кандидат педагогічних наук; доцент кафедри професійного навчання; Алматинський гуманітарно-технічний університет; вул. Толе Бі 109, м. Алмати, 050000, Казахстан.

Запропоновано методичні підходи до вивчення професійної педагогіки педагогами професійного навчання. Одним з таких підходів є акцентування уваги студентів не тільки на психологічному продукті педагогічної системи, але й свідомому привертанні їхньої уваги до функційного продукту. Досліджено роль функційного продукту в діяльності педагогів різних ланок системи освіти. Зроблено висновок про те, що функційний продукт, нецілеспрямовано одержуваний у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, дорівнює цілеспрямовано формованому психологічному продукту.

Ключові слова: методичні підходи, психологічний продукт, функційний продукт, педагог професійного навчання, педагогічна система, когортний аналіз.

Васильєв И.Б. «Функциональный продукт образования в деятельности педагога профессионального обучения»

Предложены методические подходы к изучению профессиональной педагогики педагогами профессионального обучения. Одним из таких подходов является акцентирование внимания студентов не только на психологическом продукте педагогической системы, но и сознательное привлечение их внимания к функциональному продукту. Исследована роль функционального продукта в деятельности педагогов разных звеньев системы образования. Сделан вывод о том, что функциональный продукт, нецеленаправленно получаемый в процессе психолого-педагогической подготовки будущих педагогов профессионального обучения, сравним с целенаправленно формируемым психологическим продуктом.

Ключевые слова: методические подходы, психологический продукт, функциональный продукт, педагог профессионального обучения, педагогическая система, когортный анализ.

I. Vasilev «The Functional Product of Education in Activity of the Teacher of Vocational Training»

Methodical approaches to studying of professional pedagogics by teachers of vocational training are offered. One of such approach is accentuation of students' attention not only on a psychological product of pedagogical system, but also conscious attraction of their attention to a functional product. The role of a functional product in activity of teachers of different links of an education system is investigated. The author concluded that a functional product, received in the course of psychological-pedagogical preparation of the future teachers of vocational training is compared to purposefully formed psychological product.

Keywords: methodical approaches, a psychological product, a functional product, the teacher of vocational training, pedagogical system, the cohort analysis.

Постановка проблеми. Впровадження авторського курсу «Професійна педагогіка» [1] в освітній процес професійно-педагогічних (інженерно-педагогічних) ВНЗ і факультетів зажадало, крім формування його змісту, розробки методичних підходів до його вивчення. Такі підходи були визначені: 1) застосування комбінованої технології вивчення курсу, що

поєднує в собі як традиційні методики, так і технологію модульного навчання; 2) моделювання явищ і педагогічних ситуацій, що реально виникають у практиці професійної освіти, на підставі якого розбудовуються творчі здібності студентів і формуються вміння вирішувати типові завдання професійно-педагогічної діяльності; 3) акцентування уваги студентів не тільки на психологічному продукті педагогічної системи (одержуваних знаннях, уміннях і навичках), але й свідомому привертанні їхньої уваги до функційного продукту педагогічної системи — способів діяльності й спілкування педагогів, що викладають курс, з метою переведення їх із латентних форм у форми явні й усвідомлені; 4) стимулювання систематичності роботи студентів на основі введення персонального кумулятивного коефіцієнта; 5) комплексна діагностика результатів засвоєння курсу на основі застосування персонального кумулятивного коефіцієнта, різнорівневого тестування й традиційного усного опитування; 6) використання практики формалізації наукових текстів, що відбивають зміст курсу, шляхом їхньої подання у вигляді структурно-логічних схем; 7) навчання акмеологічним закономірностям і способам їх виконання; 8) приучення до роботи з нормативно-правовою документацією в сфері професійної освіти; 9) формування основ дослідницьких умінь у галузі педагогіки й психології професійної освіти при виконанні комплексної курсової й дипломної робіт.

Оскільки одним із методичних підходів до вивчення курсу профпедагогіки було визначено підхід, орієнтований на свідоме акцентування уваги студентів до функційного продукту педагогічної системи — тих способів діяльності й спілкування, які використовують педагоги, що викладають курс «Професійна педагогіка», — то в ході дослідження було поставлено питання про співвідношення одержуваних при підготовці педагогів профшколи двох видів продуктів — психологічного й функційного.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. При висуванні гіпотези ми спиралися на думку Н.В. Кузьміної [2, 3], яка відзначала, що в процесі педагогічної діяльності досягаються два види результатів і формуються, відповідно, два види продуктів цієї діяльності: 1) психологічний продукт і 2) функційний продукт. При цьому до психологічного продукту відносяться формовані педагогом у студентів знання, уміння й навички, а до функційного — мимоволі засвоєні студентом способи діяльності й спілкування самого педагога. І, якщо до психологічного продукту традиційно привертається найпильніша увага, то на функційний продукт, як правило, увага ніколи не звертається.

Мета дослідження — перевірка гіпотези про те, що функційний продукт, нецілеспрямовано одержуваний у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх і діючих педагогів, є порівняним із продуктом психологічним.

Об'єкт — співвідношення психологічного й функційного продуктів у професійній діяльності педагогів взагалі і педагогів професійного навчання, зокрема.

Предмет — думки педагогів різних ланок системи освіти України і Казахстану щодо впливу на ефективність їхньої професійно-педагогічної діяльності психологічного і функційного продуктів.

Виклад основного матеріалу. На підставі сформульованих об'єкту, предмету, мети й гіпотези ми порушили питання про співвідношення при підготовці педагогів професійної школи продуктів двох видів — психологічного й функціонального. Відповідно, нас зацікавило, у якому ступені застосовуються в реальній професійно-педагогічній діяльності діючими педагогами *свідомо* засвоєні в процесі навчання психолого-педагогічні знання, і в якій — *несвідомо* засвоєні способи діяльності й спілкування тих педагогів, які колись навчали педагогів нині діючих.

З метою підтвердження або спростування висунутої гіпотези були здійснені такі дії: 1) розроблена анкета для виявлення в діяльності діючого педагога ролі мимоволі засвоєних способів навчання й виховання; 2) було проанкетовано в Україні: 221 науково-педагогічний працівник у 19 ВНЗ; 254 інженерно-педагогічних працівника (педагога професійного навчання) ВПУ й ПТУ; 111 учителів загальноосвітніх навчальних закладів; 3) отримані в результаті анкетування дані були оброблені й систематизовані з розподілом педагогів-респондентів на групи залежно від базової вищої освіти (табл. 1).

Аналіз отриманих даних дозволив констатувати таке:

– у науково-педагогічних працівників ВНЗ середні оцінки власних психологічного й функціонального продуктів, сформованих у педагогічних системах, де здійснювалося їхнє попереднє навчання, майже ідеальне збігаються — 6,0 і 5,96 балів відповідно (стовпці 12 і 13 табл. 1);

педагоги професійного навчання, що працюють у системі професійно-технічної освіти, за даними таблиці 1 оцінюють функційний продукт (5,99 бала) трохи вище, ніж психологічний (5,79 бала). Це може бути пояснено тим, що в ПТУ більша частина співробітників не мають фундаментальної педагогічної підготовки, а вивчення педагогіки й психології для переважної більшості обмежується курсами підвищення кваліфікації, які, в силу своєї короткостроковості, не дозволяють сформувати базову систему знань з цих наукових дисциплін. Також необхідно констатувати, що зазначена відмінність в оцінках не виходить за межі 5% погрішності вимірів;

– істотна відмінність, що виходить за межі й 5% і 10%, погрішності продемонстрували вчителі загальноосвітніх установ, які психологічний продукт — отримані знання з теорії й практики навчання й виховання — оцінили значно вище, ніж продукт функційний: 6,06 і 5,03 бала відповідно;

– усереднені оцінки психологічного й функційного продуктів (5,95 і 5,66 згідно зі стовпцями 12 і 13 табл. 1) по всіх обстежених категоріях педагогічних працівників не виходять за межі 5% погрішності, що дозволяє констатувати відсутність істотних відмінностей між даними видами продуктів педагогічних систем. Усереднені оцінки вчителів загальноосвітніх установ становлять 5,92 і 6,21 бала, тобто і за оцінками учителів функційний продукт перевершує психологічний. При цьому, у вчителів, які мають базову педагогічну освіту в наявності майже ідеальний збіг — 5,98 і 6,01 бала відповідно;

– аналіз оцінок психологічного й функційного продуктів залежно від базової освіти педагогів без розподілу їх за місцем роботи дозволив констатувати таке: а) є істотна відмінність в оцінках серед осіб, що одержали гуманітарну (непедагогічну) освіту — 5,92 і 4,45 балів відповідно; б) майже ідеально збігаються оцінки педагогів, що мають педагогічну /5,80 і 5,86 балів/ і професійно-педагогічну базову освіту /6,68 і 6,69 балів/; в) відмінність в оцінках педагогів, що одержали технічну освіту не виходить за межі 5% погрішності — 5,41 і 5,63 відповідно.

Для підтвердження отриманих в 2000-2001 рр. в Україні результатів дослідження ролі функційного продукту в професійній діяльності педагогів різних ступенів системи освіти були здійснені аналогічні дослідницькі процедури у 2012 році в Республіці Казахстан. При цьому інструментарій і методика обробки результатів були збережені. Подібне дослідження має всі ознаки *когортного аналізу*, який широко застосовується в демографії, соціології, психології й ряді інших гуманітарних наук. У нашому конкретному випадку під когортою при проведенні дослідження розумілася група людей певної професії — педагоги.

У Казахстані дослідження здійснювалося в Алматинському коледжі будівництва й менеджменту (АКСіМ) Економічного коледжу Казахського економічного університету (ЕК КазЕУ) ім. Т. Рискулова (м. Алмати). Загальна кількість респондентів склала 108 осіб. Зведені дані по цьому дослідженню подано у табл. 2.

Таблиця 1

Зведені дані анкетування педагогів різних ланок системи освіти України на предмет виявлення мимоволі раніше засвоєних способів навчання й виховання

Категорія педагогічних працівників	Кількість респондентів	Питання анкети										
		1			2		3		4		5	6
		Чи намагалися Ви на початку своєї педагогічної діяльності при проведенні навчальних занять і виховних заходів наслідувати когонебудь із Ваших шкільних учителів або викладачів професійних навчальних закладів?			Чи застосовуєте Ви й зараз у своїй повсякденній практиці окремі методи, методичні приймання, форми й засоби навчання й виховання своїх колишніх учителів і викладачів.		Чи намагалися Ви копіювати стиль і манеру спілкування своїх колишніх педагогів у процесі своєї педагогічної діяльності?		Чи вважаєте Ви, що використання методів навчання й виховання своїх колишніх учителів і викладачів, а також стилю й манери їх спілкування допомогло у Вашому професійному становленні?		Оцініть, у якому ступені у Вашої педагогічній діяльності Вам допомогли психолого-педагогічні знання, вміння й навички, отримані в педагогічному ВНЗ або курсах підвищення кваліфікації (у балах)	Оцініть, у якому ступені у Вашій практичній діяльності Вам допомогло використання професійної діяльності й спілкування Ваших колишніх педагогів. (у балах)
		Ні	Так		Так	Ні	Так	Ні	Так	Ні		
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>
Науково-педагогічні працівники ВНЗ	221	129	77	65	150	70	84	135	167	53	6,00	5,96
Педагоги професійного навчання ПТНЗ	254	91	72	65	139	49	83	107	143	47	5,79	5,99
Учителі загальноосвітніх установ	111	48	44	32	81	29	46	66	76	34	6,06	5,03
Разом:	586	268	193	162	370	148	213	308	386	134	5,95	5,66

Таблиця 2

Результати анкетування педагогів закладів професійної освіти Республіки Казахстан на виявлення мимоволі засвоєних способів навчання й виховання, що отримані із січня по грудень 2012 року

Освіта	Кількість респондентів	Питання №5	Питання №6
<i>Педагоги з педагогічною освітою</i>			
АКСіМ	35	6,1	5,95
ЕК КазЕУ	24	6,4	5,8
<i>Педагоги з непедагогічною освітою</i>			
АКСіМ	31	5,1	5,9
ЕК КазЕУ	18	5,5	6,1
Разом/сер. значення:	108	5,78	5,94

При цьому були опущені проміжні результати анкетування й залишені тільки відповіді на головні питання, що стосуються співвідношення свідомо засвоєних психолого-педагогічних знань і мимоволі засвоєних способів навчання й виховання (питання № 5 і № 6 анкети). Далі зведемо й усереднимо отримані в Україні й Казахстані результати, подав їх у табл. 3.

Таблиця 3

Результати інтеркогортного аналізу, спрямованого на виявлення мимоволі засвоєних способів навчання й виховання, здійсненого на основі анкетування педагогів України та Республіки Казахстан у період з жовтня 2000 року по грудень 2012 року

Країна	Кількість респондентів	Питання №5	Питання №6
Україна	586	5,95	5,66
Казахстан	108	5,78	5,94
Разом/сер. значення:	694	5,87	5,80

Як випливає з табл. 3, розбіжності в оцінках спеціальних педагогічних знань і мимоволі засвоєних способів навчання й виховання і в Україні, і в Казахстані, а тим більше усереднені значення по цих двох країнах, не виходять за межі погрішності вимірів, рівної 5%. Відмінності між отриманими оцінками від педагогів різних ступенів освіти України й Казахстану становлять 0,07 бала, що, відповідно, складає усього 1,2%.

Таким чином, оскільки різниця в отриманих оцінках не виходить за межі статистичної погрішності вимірів, то можна констатувати відсутність відмінностей в оцінці педагогами спеціальних психолого-педагогічних знань і мимовільного засвоєння в процесі своєї власної освіти способів навчання й виховання. Іншими словами, на підставі здійсненого інтеркогортного аналізу можна констатувати *відсутність значимих відмінностей* між цілеспрямовано формованим психологічним продуктом освіти та мимоволі формованим функціональним продуктом педагогічної системи.

Висновки. На підставі проведеного аналізу було визначено таке.

1. Висунута гіпотеза підтвердилася: *функційний продукт, нецілеспрямовано одержуваний у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх і діючих педагогів, дорівнює цілеспрямовано формованому психологічному продукту, а в окремих випадках перевершує його.*

2. Процес викладання курсу «Професійна педагогіка» повинен бути організований таким чином, щоб увага студентів професійно-педагогічних спеціальностей і слухачів курсів підвищення кваліфікації була свідомо привернена до засвоєння крім психологічного продукту ще й до функційного продукту педагогічної системи — тих способів діяльності й спілкування, які застосовує педагог, що здійснює освітній процес зі студентами й слухачами.

3. Виходячи з останнього висновку, всім педагогам, що викладають курс профпедагогіка, було запропоновано: а) продемонструвати студентам максимальний набір методів, методичних прийомів, засобів і форм навчання й виховання; б) продемонструвати студентам максимально повний набір стилів педагогічного спілкування протягом усіх проведених ними занять; в) акцентувати увагу студентів на способах своєї діяльності й спілкування шляхом заповнення на кожній лекції, занятті, лабораторній роботі спеціальних карт виявлення функціонального продукту педагогічної діяльності.

4. Даний підхід, крім акцентування уваги студентів і слухачів на функціональному продукті педагогічної системи, дозволив актуалізувати й застосувати на практиці знання про методи, методичних прийомів, засоби й форми навчання, а також стилі педагогічного спілкування, отримані в процесі вивчення різних психолого-педагогічних дисциплін, включаючи сам курс «Професійна педагогіка». Він сприяв також формуванню аналітичних умінь студентів з оцінки чужої педагогічної діяльності й спілкування, які згодом повинні скласти основу аутопсихологічної компетентності майбутнього педагога профшколи в галузі достоїнств і недоліків власної особистості й діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Доцільним вбачається застосування розробленого підходу в процесі викладання більшості навчальних дисциплін, що входять у процес підготовки педагога професійного навчання. Тим самим на практиці буде повною мірою реалізований принцип професійної (у нашому випадку — професійно-педагогічної) спрямованості процесу підготовки педагога професійного навчання. Іншими словами, в процесі підготовки майбутніх педагогів профшколи повинна бути створена орієнтоване на професійно-педагогічну діяльність освітнє середовище.

Перелік використаних джерел

1. Васильєв І. Б. Професійна педагогіка: типова програма курсу для всіх інж.-пед. спец. / І. Б. Васильєв. — Харків: УІПА, 1999. — 15 с.

2. Кузьміна Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. — М.: Высшая школа, 1989. — 167 с.

3. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. — М.: Высшая школа, 1990. — 119 с.

References

1. Vasiliev, IB 1999, *Profesiina pedahohika*, typova prohrama kursu, UIPA, Kharkiv.

2. Kuzmina, NV 1989, *Professionalizm deyatelnosti prepodavatyelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya proftekhuchilisha*, Vysshaya shkola, Moskva.

3. Kuzmina, NV 1990, *Professionalizm lichnosti prepodavatyelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya*, Vysshaya shkola, Moskva.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2014р.